

Наливайко Лариса Романівна,
проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
академік Академії наук вищої освіти України

Верба Ірина Олександрівна,
суддя Дніпропетровського окружного
адміністративного суду

НАУКОВІ ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Нині однією із найскладніших теоретико-прикладних проблем, що визначається глобальністю та всеохоплюючим характером є юридичне пізнання. Вивчення будь-якого факту, події, явища тощо передбачає існування інструменту пізнання, яким виступає методологія дослідження. Остання конкретизує головні напрями процесу пізнання.

Питання методологічного обґрунтування наукових розвідок завжди посідали провідне місце на кожному етапі становлення науки. Адже формування та розвиток будь-якої науки відбувається лише тоді, коли вона розширюється новими знаннями, накопичення та інтерпретація яких забезпечуються застосуванням науково обґрунтованих методів дослідження. У свою чергу, вибір методів дослідження залежить від сукупності теоретичних принципів, що є підґрунтям дослідження.

Різні аспекти методології дослідження у ХХ – початку ХХІ ст.ст. вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: І. Андреев, С. Алексеев, В. Бабкін, О. Бандура, Р. Белкін, О. Бигич, М. Бойкова, А. Васильєв, Х.-Г. Гадамер, О. Зайчук, А. Заєць, В. Карташов, М. Кельман, Д. Керімов, А. Козловський, М. Козюбра, В. Костицький, М. Костицький, В. Копейчиков, Н. Кушнарєнко, О. Лисенко, Л. Луць, С. Максимов, О. Мурашин, В. Нерсесянц, А. Новіков, Н. Оніщенко, М. Орзіх, Ю. Оборотов, О. Петришин, Т. Радько, М. Рац, П. Рабінович, В. Селіванов, О. Скакун, О. Сердюк, М. Тарасов, В. Толстик, О. Третьякова, Р. Циппеліус, В. Шаповал, В. Шейко, Е. Юдін, О. Ющик, Я. Яскевич та ін.

Проблема методології права на доступ до правосуддя у зарубіжній та вітчизняній науці є недостатньо дослідженою, проте, її вирішення сприятиме послідовному, комплексному і системному реформуванню механізму реалізації права на доступ до правосуддя.

Роль методології у пізнанні державно-правових явищ досить складно переоцінити, оскільки без неї неможливо всебічно розкрити правову сутність права на доступ до правосуддя. Центральним поняттям, основоположною ідеєю, яка формує всю систему знань та субординує її є принцип, що за сво-

єю сутністю є початком, базою і лежить в основі певної сукупності фактів, теорій, наук [1, с. 8; 2, с. 76]. Так, методологічні підходи науковець може обирати на власний розсуд залежно від тих, чи інших обставин, але принципи мають імперативний характер [3].

У різних наукових сферах термін «принцип» розуміється по-різному: основоположне теоретичне знання, яке не є таким, що доводиться, ані таким, що потребує доведення [4, с. 362]; 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, основний закон якої-небудь точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось [5, с. 693-694]; центральне поняття, визначальна ідея, що поширюється на всі явища знань у галузі, де цей принцип абстрагований [6, с. 44-45] тощо. Отже, у вивченні проблемних питань права на доступ до правосуддя принцип характеризується основоположністю та імперативністю.

До основних принципів дослідження права на доступ до правосуддя слід віднести:

- принцип детермінізму: відтворює причинно-наслідкові зв'язки правових явищ у сфері права на доступ до правосуддя, коли одні з них виступають причиною інших;

- принцип історизму: передбачає вивчення права на доступ до правосуддя у формуванні та історичному взаємозв'язку, а не лише з позиції його нинішнього стану, адже дослідження права на доступ до правосуддя з урахуванням його сучасних особливостей стану має визначне наукове значення;

- принцип єдності історичного та логічного: спрямований на з'ясування змін, що відбуваються у змісті права на доступ до правосуддя у процесі його розвитку на різних історичних етапах;

- принцип достатньої підстави: полягає у тому, що будь-яка наведена позиція щодо права на доступ до правосуддя має обґрунтовуватися іншими фактами, правдивість яких науково доведена й не підлягає сумніву;

- принцип науковості. Усі процеси повинні відбуватися із урахуванням результатів наукових досліджень [7, с. 22]. Так, принцип науковості вимагає об'єктивного вивчення права на доступ до правосуддя, що сприяє визначенню істинності у досліджуваній сфері;

- принцип комплексності: сприяє всебічному розкриттю не тільки з позицій правознавства, а й інших гуманітарних наук, основних, найбільш загальних питань щодо права на доступ до правосуддя;

- принцип цілісності та системності: у разі системного та організованого дослідження забезпечує повноту знань про право на доступ до правосуддя, зумовлює упевненість в його істинності;

- принцип обґрунтованості: передбачає достатність аргументації наведених положень щодо різних аспектів права на доступ до правосуддя;

- принцип несуперечливості: потребує такої конструкції дослідницьких висновків та положень, за якої оцінки різних аспектів права на доступ до правосуддя не повинні між собою суперечити;

- принцип зв'язку теорії та практики: теорія формується згідно до потреб практики, а її результативність перевіряється на практиці за допомогою виявлення її спроможності задовольняти ці потреби;

- принцип критичності: має особливе значення у сучасних умовах методологічного плюралізму. Сутність принципу критичності полягає у тому, аби науковець після розгляду та аналізу певного явища, зокрема контролю, не позиціонував свої висновки як єдино правильні, оскільки будь-яке твердження, наукова гіпотеза має піддаватися сумнівам [8, с. 30];

- принцип причинності: надає можливість з'ясувати існування збалансованих засобів взаємодії різних явищ, що виникають у процесі реалізації права на доступ до правосуддя та визначити його можливі наслідки на подальше становлення досліджуваного явища.

Підводячи підсумки, необхідно наголосити, методологія пізнання є підґрунтям вивчення будь-якої наукової проблеми. Право на доступ до правосуддя потрібно розглядати в його багатогранності та суперечливості, вивчати всі факти (позитивні та негативні) в їх сукупності, незалежно від суб'єктивного ставлення до них. Систематизовані та охарактеризовані принципи дослідження права на доступ до правосуддя задають логіку розгортання наукового пошуку й осмислення цієї проблематики. Однак, доречно підкреслити, що вказаними принципами питання пізнання права на доступ до правосуддя не вичерпується. Стрімкий розвиток методології сприяє вдосконаленню наукового пошуку. Разом із тим, методологія пізнання, як і методологія юриспруденції у цілому, розглядається неоднозначно, відсутні єдине розуміння у цій сфері. На сучасному етапі проблематика методологічних засад окремих аспектів права на доступ до правосуддя на вітчизняному рівні не набула належного розгляду в наукових теоретико-правових розробках.

Бібліографічні посилання:

1. Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. П. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. К. : Центр навч. літ-ри., 2004. 212 с.
2. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підручник. К. : Знання, 2005. 309 с.
3. Савченко О. В. Методологічні засади дослідження громадського контролю. Журнал східноєвропейського права. 2015. № 12. С. 120-125. Режим доступу: <http://easternlaw.com.ua/osoblive-administrativne-pravo/savchenko-o-v-metodologichni-zasadi-doslidzhen-nya-gromadskogo-kontrolyu>
4. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев. М. : Инфра, 1992. 576 с.
5. Словник української мови : в 11-ти т. / Ред. кол. : І. К. Білодід [та ін.]. К. : Наук. думка, 1976. Т. 7. 724 с.
6. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
7. Лобойко Л. М. Принцип наукової обґрунтованості реформування кримінально-процесуального законодавства. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2010. № 1. С. 20-31.
8. Орзіх М. П., Афанасьева М. В., Барський В. Р. [та ін.] Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2011. 272 с.